

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЖОЛДАРЫ

Нажипова А. К. – магистрант, Асенова Н. С. – п.ғ.к, профессор, ПМПУ,
Қазақстан

Мақалада бастауыш сыныптардағы оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін берудің кейбір жолдары талданады. Авторлар бастауыш сынып оқушылары үшін ақпараттық білім берудің басты мәселе екендігін ескерек отырып, бұл өз ретінде құзыреттіліктерді қалыптастыру арқылы өтетіндігін айтады. Бұл тұста бастауыш мектеп оқушылары білім алудың басты құзыреттіліктерін өз бойларына жинай отырып, ақпараттық сауаттылық пен әр пәнге қажет құзыреттіліктерді дағдыға айналдырулары керек. Сондықтан да мақалада болашақ үшін білім берудің басты стратегиясы ретінде қарастырылады. Бастауыш сынып оқушыларының ақпараттық құзыреттілігі деп ауызша және жазбаша коммуникативтік ақпараттық технологиялардың көмегімен қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, талдау, іріктеу, өңдеу және беру қабілеті мен іскерлігі ретінде түсіндіріледі. Сондықтан да бұл білім берудің өзге құзыреттіліктерімен кешенді түрде бірге алынады.

Тірек сөздер: құзыреттілік, ақпараттық, білім беру, бейімделу, іс-әрекет, оқу міндеттері, қалыптастыру, меңгеру, қолдану, үйрену

Қазіргі қазақстандық білім беру жүйесінде жаңа білім беру парадигмасына көшуге байланысты өзгерістер болып жатыр. Бұл үдеріс жалпы бастауыш білім берудің мемлекеттік білім беру стандартына негізделген, әлеуметтік тапсырыстың көрінісі болып табылады, яғни, ақпараттық қоғам жағдайында табысты өмір сүру және еңбек ету үшін бала қоршаған ортаға бейімделуі қажет. Бұл ретте құзыреттіліктердің орны өзгеше.

Мектептің негізгі міндеті – «болашақ үшін білім беру» стратегиясын құру. Жаңа стратегияның мәні: жинақталған көлемді ақпаратты меңгеруден бас тартып, жаңа білімді үздіксіз игеру және дербес оқу дағдыларды қалыптастыру [1,1].

Білім беру алдында жаңа міндет қойылды – өзгермелі қоршаған ортаға және ақпараттық қоғамға тез бейімделетін жеке тұлғаны қалыптастыру. Қазіргі қоғамда табысты болу үшін адам ақпараттық құзыреттіліктің жоғары деңгейіне ие болуы тиіс.

Қазіргі уақытта білім беру саласында ақпарат көлемінің күннен күнге күрт өсуі оқушылардың ақпаратпен жұмыс істеу дағдылары мен іскерлігін талап етеді. Соңғы онжылдықтағы білім берудегі ең өзекті мәселелердің бірі дербес оқу қызметінің негізі ретінде оқушылардың ақпараттық сауаттылығын арттыру мәселесі болып отыр.

Оқушылардың ақпараттық сауаттылығы ақпараттық құзыреттілікті қалыптастырудың бастапқы деңгейі болып табылады. Ол теориялық білімнің жиынтығын, сондай-ақ іс-әрекет пен қарым-қатынастың әртүрлі түрлеріне табысты қосу үшін ақпаратты тиімді іздеп табуға, бағалауға, пайдалануға мүмкіндік беретін практикалық қолдану дағдыларын қамтиды.

Бастауыш сынып оқушыларының ақпараттық құзыреттілігі деп ауызша және жазбаша коммуникативтік ақпараттық технологиялардың көмегімен қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, талдау, іріктеу, өңдеу және беру қабілеті мен іскерлігін түсінеміз.

Басқаша айтқанда, ақпараттық құзыреттілік бұл ақпаратты түрлі түрлерде іздеп табу, сақтау және қолдану қабілеттілігінен көрінетін жеке тұлғаның қасиеті. Ақпараттық құзыреттілік тек компьютермен жұмыс істей білумен шектелмейді. Жалпы бастауыш білім беру сатысындағы барлық пәндерді оқу нәтижесінде оқушылар жасына сәйкес әдеби, оқу, ғылыми-танымдық мәтіндерді, нұсқауларды оқу процесінде мәтіндердегі ақпараттармен жұмыс істеудің алғашқы дағдыларын игереді.

Бастауыш сынып оқушылары ақпаратты игеру және пайдалану мақсатында мәтіндерді саналы түрде оқып үйренеді. Олар көрнекі-символикалық түрде ұсынылған ақпаратты оқудың қарапайым дағдыларын меңгереді, суреттер, кестелер, диаграммалар, схемалар бар мәтіндермен жұмыс тәжірибесін алады. Балаларда ақпарат іздеу, практикалық немесе оқу міндеттерін шешу үшін қажетті ақпаратты бөлу, мәтіндегі идеялар мен ақпаратты жүйелеу, салыстыру, талдау және қорыту, осы идеялар мен ақпаратты түсіндіру және түрлендіру сияқты оқырман іс-әрекеттері дамыған.

Оқушылар әр түрлі мәтіннен алынған ақпаратты күрделі емес себеп-салдарлық байланыстар мен тәуелділіктерді орнату, түсіндірулер, бекітулерді негіздеу, сондай-ақ қарапайым оқу және практикалық жағдайларда шешімдер қабылдау үшін пайдалана алады. Балалар ақпаратты іздеуді өз бетінше ұйымдастыруға үйренеді [2,14].

Ақпараттық құзыреттілік негіздерін қалыптастыру білім беру үдерісінің барлық пәндерінде жүргізіледі. Мысалы, қазақ тілі сабағында ақпаратты берудің әртүрлі тәсілдері (әріп, пиктограмма, иероглиф, сурет) қалыптасады, балалар мүмкін болатын ақпарат көздерімен және оны іздеу тәсілдерімен: сөздіктермен, энциклопедиялармен, соның ішінде компьютерлік әдістермен танысады. Қосымша ақпарат көздерінің көмегімен өз білімін, тілдік құзыреттілігін кеңейтеді.

Әдеби оқу сабағында мультимедиа-хабарламалармен жұмыс жүргізіледі (мәтін, иллюстрациялар, аудио және видеофрагменттер, сілтемелер), мультимедиа-хабарламалардың мазмұнын, тілдік ерекшеліктері мен құрылымын талдау, мәтіндегі иллюстрациялық қатардың рөлі мен орнын анықтау. Балалар хабарламаларды құрастырады: мәтіндер (әңгіме, шолу, аннотация), оларға иллюстрациялар, бейне және аудиофрагменттер қосады. Балалардың өз хабарламаларын ақпараттың нақтылығы тұрғысынан бағалауда болады: қарым-қатынастың әртүрлі оқу және тұрмыстық жағдайларында диалог жүргізу дағдыларын меңгереді, оның ішінде коммуникацияның компьютерлік тәсілдерін, сөйлеу этикетінің ережелерін сақтауға үйренеді; оқылған көркем мәтіндерге иллюстрациялар ретінде ақпараттық объектілерді құрады (суреттер, фотосуреттер, бейнесюжеттер, мультипликация, өз дыбыстарымен компьютерлік анимация); тезистер мен компьютерде иллюстрациялық қатарға сүйеніп презентациялар (жазбаша

және ауызша) дайындайды; көркем әдебиет материалындағы жобалық қызметке арналған ақпаратты таңдайды.

Шет тілі сабағында балалар хабарламаның жоспары мен тезистерін дайындайды, шағын мәтін (ауызша немесе жазбаша), қолмен немесе компьютерде жасайды. Шет тіліндегі өз ауызша сөзі өзін - өзі түзету үшін сандық нысанда тіркеледі, ал ауызша сөз сөйлеу аудио және бейнематериалдардың қолдауымен өтеді. Балалар компьютерлік сөздікті, жеке сөздерді экрандық аударманы қолдануға үйренеді.

Математика және информатика сабағында математикалық білім мен ұғымдарды, сондай-ақ оқу есептерін шешу үшін информатика әдістерін қолдану жүргізіледі, күнделікті жағдайларда математикалық білім мен ақпараттық тәсілдерді қолданудың бастапқы тәжірибесі ұйымдастырылады.

Балалар мәтіндермен, кестелермен, диаграммалармен, күрделі емес графалармен жұмыс барысында деректерді ұсынады, талдайды және түсіндіреді, қажетті деректерді алады, дайын нысандарды (қағазда және компьютерде) толтырады, алынған ақпаратты түсіндіреді, салыстырады және қорытады; жиынтықтарды құру және бөлу үшін негіздерді таңдайды; тізбектің көмегімен себеп-салдарлық және уақытша байланыстарды ұсынады; бекітулердің шынайылығын талдайды және пайымдаулар тізбегін құрастырады; интерактивті ортада қарапайым геометриялық объектілермен жұмыс істейді: геометриялық нысандарды құрады, өзгертеді, өлшейді, салыстырады.

Қоршаған әлем сабағында балалар АКТ құралдарын: фото және бейнекамералар, микрофон, сандық датчиктер, сандық микроскоп, графикалық планшет және т.б. пайдалана отырып, сыртқы әлем және өзі туралы ақпаратты тіркейді. Күрделі емес бақылауды жоспарлайды және жүзеге асырады, сандық деректерді жинайды, АКТ құралдарының көмегімен тәжірибе жүргізеді. Балалар оқу және өзіндік танымдық тапсырмаларды шешу үшін қосымша ақпарат іздеумен айналысады, соның ішінде бақыланып отырған ғаламторда, өткізілген зерттеулер туралы есеп ретінде модельдер, макеттер, хабарламалар, графикалық жұмыстар сияқты ақпараттық объектілерді құрады.

Балалардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруға әр түрлі сабақ түрлері (саяхат - сабақ, экскурсия - сабақ, презентация - сабақ), сабақтан тыс іс-әрекет (іскерлік ойын, шығармашылық шеберхана) мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы қазақстандық білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі-сапалы білім беру үшін педагогикалық жағдай жасау. Бастауыш сынып оқушыларының ақпараттық құзыреттілігін тиімді қалыптастыру үдерісі келесі педагогикалық жағдайлар кешенімен қамтамасыз етіледі: оқу үдерісін ақпараттандыру, білім беру процесіне қатысушылар арасында адамгершілік қарым-қатынас орнату, оқу-танымдық іс-әрекеттегі жеке ерекшеліктерді есепке алу, субъект-субъектілік өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, сараланған тәсіл.

Ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыру үрдісі жүйелілік, тұтастық, қол жетімділік, ашықтық, көрнекілік, өзін-өзі тану, жеке мақсат қою, проблемалық, метапредмет қағидаттарына сай жүзеге асырылады.

Нәтижесінде ақпараттық құзыреттілік функциялары қалыптасады:

– білімді жүйелеуге, өзін-өзі тануға және өзін-өзі тануға бағытталған танымдық;

– қарым-қатынас бойынша серіктестердің ақпаратты беру және қабылдау процестерінде ашылатын коммуникативтік;

– балаға ақпараттық қоғамда өмір және қызмет жағдайларына бейімделуге мүмкіндік беретін бейімделу;

– ең алдымен, ақпараттық қоғамдағы моральдық нормалар мен талаптар жүйесі ретінде көрініс табатын нормативтік;

– әр түрлі ақпарат ағымында бағдарлану қабілетін белсендіруге, ақпараттың маңызды және екінші дәрежелі түрлерін бағалауға, практикалық міндеттерді шешу үшін ақпарат көздерінің жеткіліктілігі мен шынайылығын бағалауға арналған бағалау [3].

Жалпы бастауыш сыныпта ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері:

– мотивациялық критерий-ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен жұмыс істеуге дайындық, ақпаратпен жұмыс істеуге қызығушылық, ақпараттық процестердің мәнін түсіну;

– когнитивті критерий ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы базалық білімнің болуы және оларды ұйымдастыру қызметінде қолдану қабілеті, ақпаратпен жұмыс істеу әдістерін білу және білу, ақпараттық таным тәсілдерін меңгеру: ақпаратты іздеу, іріктеу, құрылымдау, жүйелік талдау және сақтау, қажетті ақпаратты түрлі көздерде табу;

– құндылықтық критерий кіші оқушының ақпаратпен жұмыс құндылығын ұғынуын, оқушының субъектілік ұстанымының қалыптасуын, білімді бағалы меңгеруге және өзін-өзі жетілдіруге бағытталуын қамтамасыз етеді, ақпараттық қызметпен байланысты құндылықтар мен қарым-қатынастарды, ақпараттық процестердің мәнін түсінуді, ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу қажеттілігін ұғынуды, ақпаратпен жұмыс істеу қажеттілігін ұғынуды қамтиды;

– қызметтік критерий дербес және зерттеу қызметінде ақпаратты іздеудің, өңдеудің, ұсынудың, басқарудың және сақтаудың әмбебап технологияларын пайдалануды қамтиды, ақпараттық қызметтің тиімділігі мен өнімділігін көрсетеді, сандық ақпаратты электрондық кестелер құралдарымен өңдеуді, графиктер мен диаграммаларды құруды қамтиды [3].

Қазіргі таңда әрбір оқушының қызығушылығы мен қабілетін ескеру, оқытудың іс-әрекеттік мәнділігін арттыру, білімнің практикалық бағытталуын күшейту, оқу материалдарының мазмұнын оқушының өмір тәжірибесіне жақындату, оның өз бетінше оқу және ізденушілік қызметін кеңейтетін жағдайлар туғызу білім сапасын арттырудың пәрменді тәсілдері болып саналады. Білім нәтижесі ретінде қалыптасқан құзыреттілік білім алу

кезінде анықталатындығы көрсетілген. Оқушының құзыреттілігін қалыптастыру – бүгінгі білім беру саласының маңызды мәселелерінің бірі. Құзыреттілік тәсілді, жоғарыдағы айтқанымыздай, білім сапасын арттыруды дәстүрлі тәсілмен білім мазмұнын ұлғайту арқылы шешудің арасындағы қарама-қайшылықтан туындаған дағдарысты жағдайдан шығудың бір жолы деп қарастыруға болады. Бұл тәсіл білім берудің нәтижесіне басты орын береді. Оның сапасы алған білімінің көптігімен емес, сол білімді қолдана білуімен маңызды.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Асмолов, А. Г. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия к мысли / А. Г. Асмолов. — М.: Просвещение, 2014.
- 2 Булин-Соколова, Е. И. Формирование ИКТ-компетентности младших школьников: пособие для учителей общеобразовательных учреждений. Серия «Работаем по новым стандартам» / Е. И. Булин-Соколова, Т. А. Рудченко, А. Л. Семенов, Е. Н. Хохлова. – М.: Просвещение, 2013. 3 Семенов, А. Л. ИКТ-компетентности учащихся. ИКТ – как инструментарий универсальных учебных действий: подпрограмма формирования: <http://ito.edu.ru/sp/publi/publi-0-Semenov.html>
- 3 Костенко С. Л., Симаков М. А. Информационная компетентность как планируемый результат освоения ФГОС [Текст] // Педагогика: традиции и инновации: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2015 г.). – Челябинск: Два комсомольца, 2015. – С. 143-145. – URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/147/7262/>
- 4 Капустин Н. П. Педагогические технологии адаптивной школы: Уч. пособие. – М.: Академия, 1999
- 5 Краткий справочник по педагогической технологии. Под ред. Щурковой Н. Е. – М.: Новая школа, 1997